

DOI: 10.15276/ETR.03.2025.17
DOI: 10.5281/zenodo.16764285
UDC: 338.48:330.341.1:332.122
JEL: R11, R58

ПРОЄКТИ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КУРОРТНОГО РЕГІОНУ

SMART SPECIALIZATION PROJECTS AS TOOLS FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE RESORT REGION

Larysa M. Cherchyk, Doctor of Economic Science, Professor
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3901-216X
Email: larysacherchyk@gmail.com

Nina I. Khumarova, Doctor of Economic Science, Professor
State Organization "Institute of Market and Economic
and Ecological Research of the NAS of Ukraine", Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5255-8004
Email: khumarova@nas.gov.ua

Received 15.05.2025

Черчик Л.М., Хумарова Н.І. Проекти смарт-спеціалізації як інструменти забезпечення конкурентоспроможності курортного регіону. Науково-методична стаття.

У статті на засадах екосистемного підходу, методів наукового синтезу та абстрагування обґрунтовано сутність курортного регіону як специфічної складної екосистеми, ядром якої є природні ресурси та умови; особливості смарт-спеціалізації як стратегічного узгодження напрямів розвитку, що враховує соціальні та економічні ефекти, стійкість і природну рівновагу, соціальне включення та інноваційну кооперацію; визначено пріоритети смарт-спеціалізації курортного регіону, сутність та складові організаційно-економічного механізму їх реалізації. Розглянуто роль та джерела фінансування проєктів розвитку, реалізація яких дозволить отримати як локальні, так і загальні економічні, соціальні та екологічні ефекти, підвищити рівень конкурентоспроможності курортного регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіонів, організаційно-економічний механізм, пріоритети спеціалізації, проєкти розвитку, регіональна політика, смарт-спеціалізація, сталий розвиток, фінансове забезпечення

Cherchyk L.M., Khumarova N.I. Smart Specialization Projects as Tools for Ensuring the Competitiveness of the Resort Region. Scientific and methodical article.

The article, based on the principles of the ecosystem approach, methods of scientific synthesis and abstraction, substantiates the essence of the resort region as a specific complex ecosystem, the core of which is natural resources and conditions; the features of smart specialization as a strategic coordination of development directions, which takes into account social and economic effects, sustainability and natural balance, social inclusion and innovative cooperation; identifies the priorities of smart specialization of the resort region, the essence and components of the organizational and economic mechanism for their implementation. The role and sources of financing of development projects are considered, the implementation of which will allow obtaining both local and general economic, social and environmental effects, and increasing the level of competitiveness of the resort region.

Keywords: competitiveness of regions, organizational and economic mechanism, specialization priorities, development projects, regional policy, smart specialization, sustainable development, financial support

У сучасному середовищі, що характеризується глобальними викликами, зростаючою конкуренцією між територіями та потребою в досягненні цілей сталого розвитку, ключовим завданням стає розроблення та впровадження таких організаційно-економічних механізмів, які дозволяють територіям максимально реалізувати власний потенціал на основі чітко визначених пріоритетів спеціалізації.

За даними Всесвітньої організації туризму таким напрямом є оздоровчий та медичний туризм. До найбільш привабливих видів послуг відносяться санаторно-курортне лікування, реабілітація, оздоровлення на курортах з мінеральними водами і цілющими грязями. У Національній економічній стратегії України до 2030 року медичний і рекреаційний туризм визнано одним з п'яти пріоритетних напрямів розвитку та фінансування [1].

Смарт-спеціалізація як елемент нової регіональної політики ЄС і як інноваційний підхід до стратегічного планування в Україні дає змогу зосередити ресурси на тих напрямках, де регіон має конкурентні переваги та перспективу лідерства. Застосування цього підходу в курортному регіоні створює підґрунтя для формування проєктів розвитку, які поєднують природно-рекреаційний потенціал з інноваційними та креативними індустріями, що є запорукою стійкого соціально-економічного прогресу.

Смарт-спеціалізація як концепція та політика регіонального розвитку є своєчасною, теоретично й практично значущою, оскільки дозволяє сформулювати нові підходи до стратегічного управління розвитком курортних регіонів з урахуванням вимог сталого розвитку та дієві моделі партнерства між державними, муніципальними та бізнес-структу-

рами, які забезпечують інтегроване управління ресурсами задля досягнення конкурентоспроможності регіонів загалом та курортних територій зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Смарт-спеціалізація регіонального або територіального розвитку як об'єкт наукових досліджень викликала чималий інтерес. Базові положення смарт-спеціалізації сформувалися як практичний напрям діяльності, що має впровадження в регіонах ЄС. Концептуальне ядро смарт-спеціалізації як основу для стратегій РІС3 запропонували Д. Форей та ін. (Foray D., David P.A., Hall B.H., 2011) [2].

Подальший розвиток концепції мав кілька ключових напрямів у вітчизняній та зарубіжній науці, зокрема:

- як інструмент інноваційного розвитку [3, 4];
- як інструмент сталого розвитку [5];
- як стратегічний підхід у забезпеченні конкурентоспроможності регіону (території) [6, 7];
- як елемент стратегічного планування розвитку регіонів України на засадах інноваційної активності та інвестиційної привабливості територій [8, 9];
- як елемент державної та регіональної політики [10, 11].

Узагальнено європейський досвід та розглянуто можливості його застосування в Україні в працях [12-16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на чималий науковий доробок щодо застосування смарт-спеціалізації регіонів, залишаються питання як змістовного наповнення цієї концепції з позиції різних підходів, так і врахування особливостей різних сфер діяльності та специфіки регіонального розвитку, що обумовлює мету дослідження.

Цілі статті: обґрунтувати сутність та змістове наповнення курортної економіки на засадах екосистемного підходу, визначити особливості та пріоритети смарт-спеціалізації курортної економіки та розглянути роль проєктів як інструменту втілення в практику регіонального розвитку цих пріоритетів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Курортний регіон можна розглядати як специфічну складну екосистему, ядром якої є природні ресурси та умови з кількох фундаментальних причин, а саме:

1) курорти виникають і розвиваються там, де існують унікальні або сприятливі природні умови: мінеральні води, лікувальні грязі, термальні джерела; чисте повітря, сприятливий клімат (морське узбережжя, гірські райони, степові кліматичні зони); ландшафтна естетика – гори, ліси, озера, морське узбережжя. Ці фактори безпосередньо впливають на попит з боку туристів, особливо у сфері оздоровчого, рекреаційного й екологічного туризму [17];

2) природні ресурси та умови є ключовим ресурсом для формування курортних послуг. Усі оздоровчі та рекреаційні послуги ґрунтуються на використанні природного потенціалу: санаторно-курортне лікування залежить від мінеральних вод, клімату, термальних джерел; активний відпочинок передбачає гори, ліси, водойми; пляжний туризм можливий лише за умови відповідного клімату та акваторії. Без цих ресурсів неможливо створити конкурентоспроможну курортну інфраструктуру;

3) природні ресурси визначають економічну спеціалізацію регіону. У регіонах з значним природно-рекреаційним потенціалом формується специфічна економіка: велика частка зайнятості населення у туризмі та обслуговуванні; розвиток гостинного малого та середнього бізнесу (готелі, харчування, прокат, гіді); інвестиції у сферу відпочинку, інфраструктури та екології. Курортна економіка невідривна від природного середовища, і саме його збереження є запорукою довготривалого розвитку;

4) зміна клімату, деградація природних територій або перенавантаження екосистеми призводять до втрати туристичної привабливості. Це означає, що природні ресурси – не лише основа курортної економіки, а й стратегічний об'єкт захисту.

Отже, природні ресурси та умови значною мірою формують пропозицію, визначають попит і задають напрямок просторового та економічного розвитку регіону [17]. Без них курортна економіка втрачає свою ідентичність та основу функціонування. У процесі становлення курортної економіки природне середовище виконує не лише естетичну чи клімато-терапевтичну функцію, а й виступає безпосереднім джерелом медико-біологічного впливу, що зумовлює якість і специфіку оздоровчих послуг. Саме природні ресурси зумовлюють територіальну концентрацію інфраструктури, визначають економічну модель розвитку, а також створюють передумови для формування кластерів санаторно-курортного обслуговування, які забезпечують зайнятість населення та надходження до місцевих бюджетів.

Крім того, природні умови й ресурси формують тривалі конкурентні переваги курортних регіонів. Їх наявність знижує потребу у штучному моделюванні рекреаційних просторів, що робить такий тип економіки більш ефективним і стійким у довгостроковій перспективі. У цьому контексті важливо розглядати природне середовище як економічний актив, який потребує зваженого управління, охорони та інтеграції в політику сталого розвитку [17]. Порушення природної рівноваги або деградація екологічного стану території може мати негативний вплив на функціонування курортної економіки, оскільки зниження якості довкілля безпосередньо позначається на туристичному попиті.

З огляду на це, модель курортної економіки з позиції екосистемного підходу є теоретичною конструкцією, що пояснює механізми функціонування й розвитку курортних територій на основі

раціонального використання природних ресурсів та умов. У цій моделі природне середовище виступає центральним елементом екосистеми, навколо якого формуються інфраструктура, спеціалізація, соціальне середовище та економічна динаміка регіону (рис. 1).

Складові моделі курортної економіки формують цілісну систему, де кожен елемент виконує свою специфічну функцію, а взаємодія між ними забезпечує ефективне функціонування та стійкий розвиток курортної території.

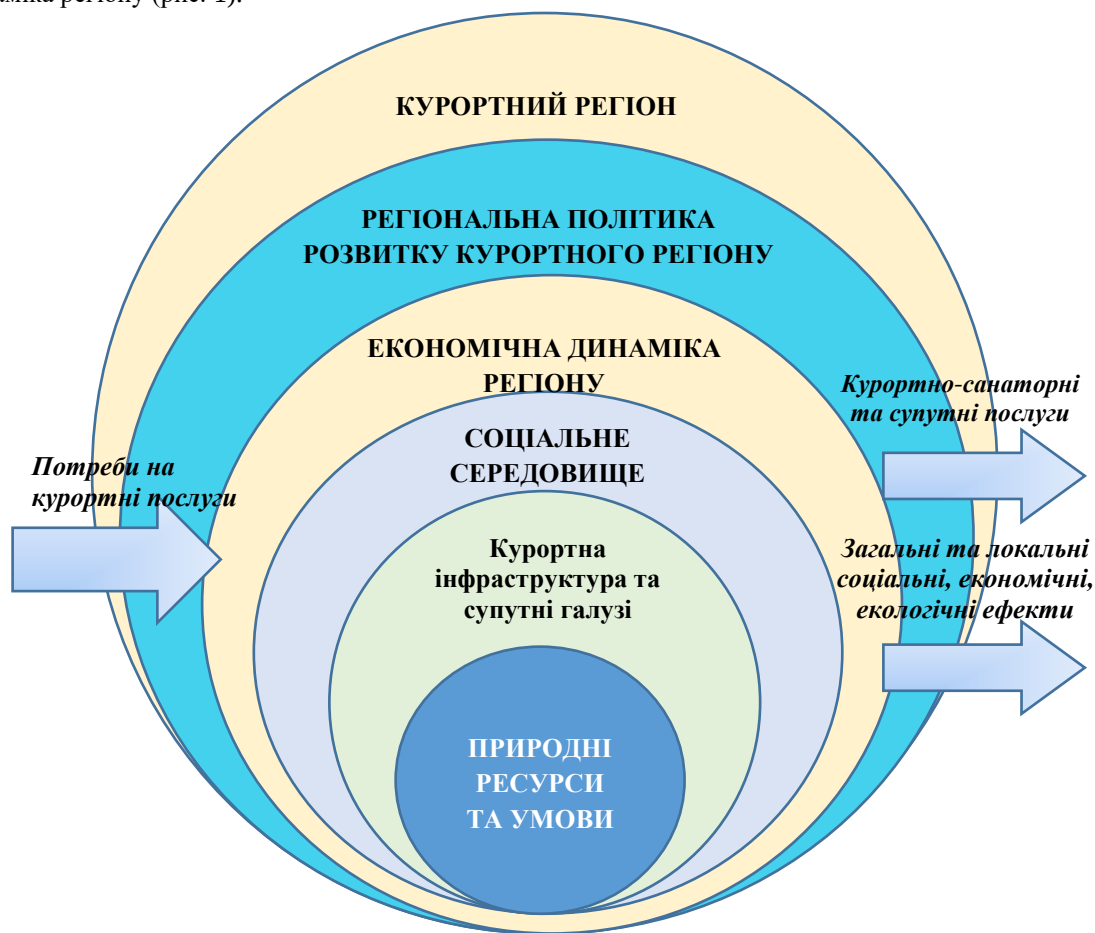

Рисунок 1. Модель курортної економіки з позиції екосистемного підходу

Джерело: власна розробка авторів

Як зазначалось, ядром і центральною складовою моделі є природні ресурси та умови, що виступають базовим первинним капіталом курортної економіки. Йдеться про наявність оздоровчих ресурсів (мінеральних вод, лікувальних грязей, термальних джерел), сприятливих кліматичних умов, ландшафтної різноманітності, біорізноманіття, водних об'єктів тощо. Якість, унікальність і відтворюваність цих ресурсів безпосередньо впливають на економічну привабливість території.

Функціонування курортної економіки неможливе без розвиненої матеріально-технічної бази. Інфраструктурна складова охоплює: об'єкти санаторно-курортного лікування; готельні та рекреаційні комплекси; транспортну систему; інженерно-комунікаційні системи; мережу обслуговування (харчування, побутові послуги, медичне супроводження). Інфраструктура виступає посередником між природними ресурсами та споживачем, трансформуючи потенціал середовища у готовий рекреаційний продукт. До цього елементу відносимо також науково-дослідну та інноваційну

складові, які продукують інноваційні технології в курортній та супутніх сферах.

У процесі використання елементів природно-ресурсного потенціалу створюються і надаються курортно-санаторні послуги, при чому виникають економічні відносини, що включають фінансування, інвестування, зайнятість, податкову політику, ціноутворення на послуги, а також ефект мультиплікації, який відбувається в суміжних секторах (роздрібна торгівля, транспорт, медицина, культура).

Оскільки природні ресурси є обмеженими та вразливими, екологічна складова моделі включає заходи з охорони довкілля, екологічного моніторингу, управління навантаженням на екосистеми та впровадження принципів сталого природокористування. Збереження довкілля є критично важливою умовою збереження економічної привабливості курортної території.

Соціальна складова моделі має кілька аспектів. Вона охоплює питання зайнятості, доходів, якості життя, професійної підготовки персоналу курортної та супутніх сфер, збереження культурного

ландшафту та взаємодії з туристами. Соціальна інтеграція місцевих громад у розвиток курортного комплексу сприяє формуванню лояльності, підвищенню соціального капіталу та запобіганню конфліктів. Ця частина моделі зосереджується також на впливі курортної економіки на фізичне та ментальне здоров'я людей.

Управлінська та регуляторна складова забезпечує стратегічне планування, регулювання використання природних ресурсів, дотримання санітарно-екологічних норм і координацію між усіма зацікавленими сторонами – державою, бізнесом, громадськістю, місцевим населенням. Управлінська система повинна забезпечувати баланс між економічною вигодою, соціальною користю та екологічною відповідальністю [1].

Узагальнюючи, модель курортної економіки функціонує як багаторівнева система, в якій природа, економіка, суспільство та управління перебувають у постійній взаємодії. Її ефективність залежить від здатності гармонізувати ці складові з урахуванням принципів сталого розвитку.

Взаємодія складових моделі курортної економіки має системний, взаємозалежний і циклічний характер, у якому кожен компонент впливає на інші, формуючи динамічну рівновагу між використанням природного потенціалу та соціально-економічними потребами. Ця взаємодія реалізується через обмін ресурсами, впливами, інформацією та результатами діяльності в межах єдиного просторово-економічного середовища, а саме:

- центральним елементом у цій системі виступає природно-ресурсний потенціал, який задає вихідні умови для формування інфраструктури, визначає специфіку економічної активності та встановлює межі допустимого антропогенного навантаження. Саме від стану природного середовища залежить якість та привабливість рекреаційних і оздоровчих послуг. У відповідь, інфраструктура та економічна діяльність повинні бути адаптовані до умов довкілля, щоб уникнути деградації екосистем, перевантаження території чи втрати унікальності;
- економічна складова, орієнтована на отримання прибутку та стимулювання розвитку, вимагає підтримки з боку екологічної складової, яка забезпечує сталість використання природних ресурсів. При цьому екологічна ефективність не лише обмежує господарську експансію, а й створює додану вартість у вигляді «еко-бренду» курорту, підвищуючи його конкурентоспроможність на ринку;
- соціальна складова виступає не лише бенефіціаром економічного зростання, а й активним учасником у збереженні природного капіталу: громади можуть ініціювати екологічні проекти, брати участь у розробці стратегій розвитку або контролювати дотримання стандартів. Їхнє залучення підвищує соціальну стійкість та знижує ризики конфліктів між інтересами туризму та місцевого населення;

— управлінська та регуляторна складова виконує роль координуючого та збалансовуючого механізму, покликаного узгоджувати інтереси усіх учасників моделі. Через інструменти планування, ліцензування, податкового стимулювання, екологічного моніторингу та стратегічних програм вона забезпечує дотримання принципів сталого розвитку та сприяє гармонізації взаємодії між природою, економікою й суспільством.

Ця взаємодія є не лінійною, а мережевою: вона передбачає постійний зворотний зв'язок між складовими, де зміни в одній ланці (наприклад, виснаження ресурсів або перевантаження інфраструктури) викликають ланцюгову реакцію в інших. Ефективність моделі курортної економіки залежить від того, наскільки вдалим є баланс між використанням природного капіталу та його збереженням у довгостроковій перспективі.

У дослідженні екосистемний підхід застосовано також для обґрунтування смарт-спеціалізації курортного регіону, що дозволяє розглядати його не як суму секторів чи ресурсів, а як динамічну систему взаємозалежних компонентів, що включає природне середовище, людський капітал, інфраструктуру, економіку, культуру та управління. У цьому контексті смарт-спеціалізація виконує функцію інтелектуального модератора змін, який спрямовує розвиток системи загалом з урахуванням внутрішньої цілісності та зовнішніх викликів [4, 6, 7].

Смарт-спеціалізація курортного регіону в контексті екосистемного підходу передбачає:

- цілісне бачення території. Курортний регіон розглядається як інтегрована екосистема, де економічні, екологічні, культурні та інституційні підсистеми взаємодіють у межах спільного простору. Смарт-спеціалізація тут не лише економічна стратегія, а й механізм балансування взаємодії між підсистемами з урахуванням обмежень природного середовища;
- пошук точок емерджентного зростання. У межах екосистеми смарт-спеціалізація спрямована на виявлення «точок концентрації» потенціалу, де інновації, локальні знання, ресурси і партнерства можуть згенерувати синергетичний ефект. Наприклад, перетин медичного потенціалу, кліматичних умов та цифрових сервісів створює підґрунтя для унікальних рішень у сфері персоналізованого оздоровлення;
- вбудованість у природне середовище. Усі стратегічні рішення в межах смарт-спеціалізації мають формуватися з урахуванням екологічної несумісності або сумісності, відновлювального потенціалу ландшафтів, біорізноманіття та екосистемних послуг. Це означає пріоритет на низькоенергетичні, безвідходні, біофільні моделі господарювання;
- коеволюція стейкхолдерів. Смарт-спеціалізація в екосистемній логіці передбачає не централізоване управління, а спільне формування стратегій: бізнес, громади, наука, освіта, влада

та природа як суб'єкти взаємодії. У фокусі – спільне продукування цінностей і довгострокова узгодженість інтересів;

- адаптивність і резильєнтність системи. Курортна екосистема є чутливою до кліматичних змін, міграцій, епідемій, економічних коливань. Смарт-спеціалізація тут відіграє роль механізму адаптації через диверсифікацію напрямів спеціалізації, розвиток локальних мереж, мобілізацію соціального капіталу та цифрову трансформацію.

Отже, смарт-спеціалізація з позицій екосистемного підходу – це не просто інструмент економічного планування, а система стратегічного узгодження розвитку, яка враховує соціальні та економічні ефекти, стійкість і природну рівновагу, соціальне включення та інноваційну кооперацію. Такий підхід дає змогу курортному регіону не лише розвиватися, а й еволюціонувати, зберігаючи природні засади і водночас формуючи нові моделі добробуту [4, 6, 7, 9].

Визначення складових курортної економіки дозволяє сформулювати пріоритети смарт-спеціалізації:

- медико-оздоровчий кластер, спрямований на розвиток інфраструктури профілактики, лікування та реабілітації на основі природних лікувальних ресурсів (мінеральні води, грязі, клімат), сучасної медицини та біотехнологій;
- розвиток біоекономіки та екологічно орієнтованих галузей. Формування ресурсно-ефективних моделей господарювання, включаючи управління водними ресурсами, ландшафтним дизайном, озелененням, управлінням відходами та енергозбереженням;
- інфраструктурна модернізація, що включає забезпечення транспортної доступності, будівництво екологічного житлового, інженерних мереж, благоустрою територій з урахуванням комфортності та сталості;
- сприяння розвитку дослідницьких установ і центрів, орієнтованих на кліматологію, курортологію, урбаністику, екологію, а також впровадження наукових розробок у курортно-санаторну сферу;
- формування системи забезпечення регіону якісною, екологічно чистою продукцією місцевого виробництва для харчування відпочивальників та мешканців, розвитку гастрономічної культури й агропереробки;
- цифрова трансформація регіональної економіки. Цифровізація сервісів, логістики, моніторингу навантаження на території, аналітики потоків, управління ресурсами та комунікації з відпочивальниками і резидентами;
- формування бренду території, підтримка місцевих креативних індустрій, інтеграція культурної спадщини, розвиток нових форм дозвілля, мистецтва та освітнього туризму.

Таким чином, смарт-спеціалізація курортного регіону – це системна інтеграція галузей і напрямів,

що створюють високу додану вартість, забезпечують стійкість економіки і формують унікальний профіль регіону не лише як зони відпочинку, а як території інноваційного, екологічного та соціально орієнтованого розвитку. А пріоритети смарт-спеціалізації курортного регіону – це стратегічні ключові напрями діяльності, які можуть забезпечити сталий і конкурентоспроможний розвиток курортної економіки. У цьому контексті пріоритети спеціалізації мають охоплювати коло сфер, критично важливих для функціонування й оновлення курортного простору як цілісної екосистеми [3, 6-8].

Реалізація регіональної політики на основі концепції смарт-спеціалізації передбачає розробку організаційно-економічного механізму, який розглядається нами як цілісна система інструментів, принципів, інституційних і управлінських рішень, спрямованих на ідентифікацію пріоритетних напрямів розвитку регіону на основі наявного потенціалу, стимулювання інноваційної активності, формування конкурентних переваг і забезпечення синергії між наукою, бізнесом, владою та громадськістю. Такий механізм покликаний підтримувати високий рівень підприємницької активності, посилювати внутрішню кооперацію та смарт-орієнтацію, сприяти соціально-економічній консолідації та екологічній стабільності регіонального простору.

Основними складовими цього механізму є:

- інституційне забезпечення, що включає формування ефективної багаторівневої системи управління процесом смарт-спеціалізації за участі ключових регіональних акторів;
- інформаційно-аналітична база, яка забезпечує збір, обробку та інтерпретацію даних для виявлення конкурентних переваг регіону та оцінки потенціалу зростання;
- фінансово-економічні інструменти, орієнтовані на стимулювання інноваційної діяльності, розвиток малих і середніх підприємств, залучення приватних інвестицій і зовнішнього фінансування;
- механізми горизонтальної та вертикальної взаємодії, які сприяють інтеграції зусиль суб'єктів «четверної спіралі» (наука – бізнес – влада – громада), координації політик і поширенню знань;
- інструменти моніторингу та оцінювання, що забезпечують зворотний зв'язок, адаптивність політики й коригування стратегічних пріоритетів відповідно до змін зовнішнього середовища та результативності реалізації обраних напрямів.

Найбільш дієвим та гнучким інструментом організаційно-економічного механізму є проекти розвитку, які загалом можна визначити як цілеспрямовані, комплексні ініціативи з обмеженими у часі параметрами, що реалізуються для досягнення конкретних стратегічних цілей регіону шляхом мобілізації локальних ресурсів, залучення зацікавлених сторін та впровадження інноваційних рішень. Такі проекти слугують практичним

інструментом імплементації пріоритетів смарт-спеціалізації, дозволяючи гнучко реагувати на виклики та можливості, які виникають у процесі соціально-економічного розвитку, посилювати міжсекторальну взаємодію та формувати сталі конкурентні переваги регіональних економік.

Актуальними для смарт-спеціалізації курортного регіону будуть такі проекти розвитку, які інтегрують місцеві природні, людські та інтелектуальні ресурси в інноваційні моделі функціонування курортної економіки. До них належать ініціативи зі створення медико-оздоровчих кластерів, що базуються на сучасних санаторно-курортних технологіях і доказовій медицині; проекти цифрової трансформації туристичних сервісів із застосуванням смарт-технологій, big data та платформених рішень; екологічні ініціативи, спрямовані на збереження ландшафтного й біорізноманітного потенціалу рекреаційних зон; освітньо-наукові платформи з розвитку курортології, кліматотерапії та сталої урбаністики; інфраструктурні проекти з поліпшення транспортної доступності, безбар'єрності й енергоефективності. Такі проекти забезпечують стратегічну відповідність регіональним пріоритетам, орієнтуються на унікальність території та мають високу здатність генерувати довготривалі соціально-економічні вигоди.

Фінансове забезпечення таких проектів у контексті смарт-спеціалізації курортного регіону може здійснюватися за рахунок поєднання різних джерел, що відповідає принципу багаторівневої та багатоканальної підтримки регіонального розвитку.

Передусім, значну роль можуть відігравати коштів державного та місцевого бюджетів, які спрямовуються на реалізацію регіональних стратегій розвитку, інфраструктурні проекти, модернізацію соціальної та туристичної інфраструктури.

Важливим джерелом є кошти міжнародної технічної допомоги, зокрема через програми Європейського Союзу (наприклад, Horizon Europe, Interreg, EU4Business, Green Deal тощо), які надають підтримку для інновацій, цифровізації, екологічної трансформації та розвитку малих і середніх підприємств.

Також можлива інвестиційна участь приватного сектору, особливо за умов державно-приватного партнерства, коли місцева влада створює сприятливе середовище для залучення капіталу: гарантії, пільги, пріоритетний доступ до інфраструктури, спільне управління.

Окрему нішу можуть посісти банківські інструменти розвитку, зокрема кредити Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), що фінансують проекти у сфері сталої інфраструктури, енергоефективності, охорони довкілля та туризму.

Крім того, актуальним є грантове фінансування з боку донорських фондів, благодійних організацій та інституцій громадянського суспільства, які підтримують ініціативи сталого розвитку,

збереження культурної спадщини та розвитку людського потенціалу.

Інноваційним підходом є створення місцевих фондів розвитку або туристичних фондів, які акумулюють частину надходжень від курортного збору, сервісних платежів або бізнес-внесків і спрямовуються на фінансування локальних ініціатив за механізмом відкритої конкуренції.

Ефективна реалізація проектів розвитку потребує узгодженого фінансового інжинірингу, який поєднує бюджетні, інвестиційні, донорські та інституційні ресурси в єдину стратегічну рамку.

Реалізація проектів смарт-спеціалізації курортного регіону дозволить отримати такі локальні ефекти як підвищення доданої вартості курортних послуг через інноваційне наповнення оздоровчорекреаційних продуктів; зменшення сезонності туристичних потоків шляхом розвитку цілорічних форм відпочинку та лікування; зміцнення позицій місцевого бізнесу завдяки розширенню ринкових ніш і створенню коопераційних мереж; зростання інвестиційної привабливості регіону через поліпшення якості інфраструктури й сервісу; збереження природного потенціалу за рахунок впровадження екологічних стандартів господарювання; формування нових робочих місць, зокрема для молоді та фахівців високої кваліфікації; зростання соціального капіталу громади через активну участь у плануванні та реалізації проектів. Сукупно ці ефекти сприятимуть переходу курортного регіону до моделі сталого розвитку, що поєднує економічну динаміку, екологічну відповідальність і соціальну інтеграцію.

Крім того, проекти розвитку сприятимуть зміцненню інституційного середовища, стимулюванню партнерства між наукою, бізнесом і органами влади, покращенню якості місцевої інфраструктури, а також підвищенню привабливості регіону для зовнішніх інвесторів. Сукупно це забезпечить позитивну динаміку соціально-економічних перетворень та підвищення стійкості регіональної економіки до зовнішніх викликів.

Загальним ефектом, залежно від сформованих пріоритетів, може бути посилення конкурентоспроможності регіону в національному та європейському вимірах, структурна модернізація економіки на основі інновацій і знаннєво-технологічних, формування спеціалізації, що ґрунтується на унікальних локальних перевагах, а також забезпечення інклюзивного та збалансованого розвитку територій. Такий ефект проявляється через синергію між секторами, підвищення соціальної згуртованості, розширення можливостей для самореалізації населення та формування нової якості регіонального управління, зорієнтованого на сталість, відкритість і динамізм [18].

Якщо конкретизувати це для курортного регіону, то такими ефектами є диверсифікація економічної бази регіону за рахунок розвитку інноваційних форм рекреаційної діяльності, оздоровчого туризму та суміжних сервісів; підвищення якості туристичної інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів і цифрових

технологій; розширення сезонності функціонування курортної економіки через розвиток нішевих і високоспеціалізованих послуг; активізація малого та середнього бізнесу на основі локальних ресурсів і традицій; формування впізнаваного територіального бренду; зростання зайнятості та збереження людського капіталу в межах регіону. У стратегічній перспективі це сприятиме формуванню стійкої моделі курортного розвитку, орієнтованої на якість, інновації та інтеграцію у глобальні туристичні ринки, що забезпечить високий рівень конкурентоспроможності.

Висновки

Ключовим положенням моделі курортної економіки на засадах екосистемного підходу є те, що природні ресурси виконують функцію первинного капіталу. Вони не лише визначають просторову організацію курортної діяльності, а й формують зміст рекреаційних і оздоровчих послуг, що надаються в межах курортного комплексу. Відповідно, економічне зростання таких територій прямо залежить від збереження, якості та відтворюваності природного ресурсу. Модель передбачає тісну взаємодію між екологічною стійкістю території та економічною ефективністю. Рациональне природокористування, запровадження екологічних стандартів, інвестиції в охорону довкілля й адаптацію до кліматичних змін стають умовами не лише збереження рекреаційного потенціалу, а й підвищення довгострокової прибутковості курортної галузі. Це означає, що природні ресурси не розглядаються як необмежене джерело експлуатації, а як вразливий, але стратегічно важливий актив, який потребує інтегрованого підходу до управління.

Суть смарт-спеціалізації курортного регіону полягає у фокусуванні його розвитку на унікальних конкурентних перевагах, що ґрунтуються на поєднанні природно-рекреаційного потенціалу, людського капіталу, локальних знань, інновацій та підприємництва. Це стратегічний підхід, який передбачає ідентифікацію найбільш перспектив-

них напрямів економічного зростання, де регіон має реальні або потенційні можливості стати лідером, а також цілеспрямовану концентрацію ресурсів саме в ці сфери.

У контексті курортного регіону смарт-спеціалізація означає не лише розвиток традиційних функцій відпочинку й оздоровлення, а й інтеграцію суміжних галузей – медичного туризму, велнес-індустрії, екотуризму, культурної спадщини, цифрових сервісів, зеленої енергетики та інноваційного підприємництва. Це дає змогу створити високу додану вартість, розширити сезонність, залучити інвестиції та зміцнити позиції на внутрішньому й міжнародному ринках.

Смарт-спеціалізація передбачає також активне залучення стейкхолдерів (бізнесу, науки, влади та громадянського суспільства) до процесу формування стратегічного бачення розвитку, що забезпечує збалансованість, гнучкість та адаптивність до змін середовища.

Реалізація регіональної політики на основі концепції смарт-спеціалізації передбачає розробку організаційно-економічного механізму, який розглядається як цілісна система інструментів, принципів, інституційних і управлінських рішень, спрямованих на ідентифікацію пріоритетних напрямів розвитку для формування конкурентних переваг і забезпечення синергії між наукою, бізнесом, владою та громадськістю. Дієвим інструментом цього механізму є проекти як ініціативи для досягнення цілей розвитку регіону шляхом мобілізації локальних ресурсів, залучення зацікавлених сторін та впровадження інноваційних рішень. Реалізація проектів смарт-спеціалізації курортного регіону дозволить отримати як локальні, так і загальні економічні, соціальні та екологічні ефекти, підвищити рівень конкурентоспроможності курортного регіону.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці прикладних програм та проектів розвитку курортних регіонів для забезпечення економічної конкурентоспроможності та досягнення цілей сталого розвитку території.

Abstract

Intensifying competition between territories requires the development and implementation of such organizational and economic mechanisms that allow them to maximize their potential based on clearly defined specialization priorities. Smart specialization allows you to focus resources on those areas where the region has competitive advantages and leadership prospects.

The article substantiates the essence and content of smart specialization of the resort region on the basis of the ecosystem approach as a systemic strategic coordination of development, taking into account social and economic effects, sustainability and natural balance, social inclusion and innovative cooperation. The resort region is considered as a specific complex ecosystem, the core of which is natural resources and conditions.

Smart specialization of the resort region in the context of the ecosystem approach involves: a holistic vision of the territory, the search for emergent growth points, embeddedness in the natural environment, coevolution of stakeholders, adaptability and resilience of the system.

The priorities of smart specialization of the resort region have been determined: medical and health cluster; development of bioeconomy and environmentally friendly industries; infrastructure modernization; promotion of the development of research institutions and centers focused on climatology, resortology, urban planning, ecology, as well as the introduction of scientific developments into the resort and sanatorium sphere; formation of a system for providing the region with high-quality, environmentally friendly products of local production; digital transformation of the regional economy; formation of a brand of the territory.

The implementation of regional policy based on the concept of smart specialization involves the development of an organizational and economic mechanism, which is considered as a holistic system of tools, principles, institutional and managerial decisions aimed at identifying priority areas of development of the region based on existing potentials, stimulating innovative activity, forming competitive advantages and ensuring synergy between science, business, government and the public.

An effective tool of this mechanism is development projects as initiatives to achieve the goals of the region by mobilizing local resources, involving stakeholders and implementing innovative solutions. The implementation of smart specialization development projects of the resort region will allow to obtain both local and general economic, social and environmental effects, to increase the level of competitiveness of the resort region.

Список літератури:

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року [Електронний ресурс]: Постанова Каб.Міністрів України від 03.03.2021 № 179: станом на 04 трав. 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.
2. Foray D., David P. A., Hall B. H. Smart specialization. From academic idea to political instrument, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation (MTEI Working Paper, November). Lausanne: MTEI. 2011. 16 p. – Режим доступу: https://eml.berkeley.edu/~bhhall/papers/ForayDavidHall11_smart_specialisation_MTEI-WP-2011-001.pdf.
3. Брич В.Я., Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О., Гунько С.І. Смарт-спеціалізація в системі інноваційного розвитку територій // Інноваційна економіка. – Випуск № 7–8, 2021. – С. 56-63 – Режим доступу: <https://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/855>.
4. Сенченко В.В. «Смарт-спеціалізація» – концептуальна модель формування та розвитку регіональної інноваційної політики в Україні // Наукові перспективи. – Випуск № 10(40), 2023. – С. 482-497. DOI: 10.52058/2708-7530-2023-10(40)-482-497.
5. Слинко М.Ю. Нормативне підґрунтя реалізації смарт-спеціалізації в регіонах України // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Випуск 61, 2021. DOI: 10.24025/2306-4420.61.2021.236192
6. Патицька Х.О. Стратегія смарт-спеціалізації в контексті забезпечення конкурентоспроможності регіону: теоретичний аспект // Ефективна економіка. – Випуск №11, 2019. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7399>
7. Яцюк О.С. Смарт-спеціалізація розвитку регіону як важливий напрям підвищення його конкурентоспроможності та інноваційної активності // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Сер.: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. – Випуск №2 (18), 2018. – С. 54-60 – Режим доступу: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/7015>
8. Сторонянська І., Мельник М., Лешух І. Передумови і стратегічні пріоритети смарт-спеціалізації регіону // Економіка України. – Випуск №63(4 (701), 2020. – С. 39-55 DOI: 10.15407/economyukr.2020.04.039.
9. Подрез-Ряполова І. Використання інноваційного підходу смарт-спеціалізації щодо забезпечення регіонального розвитку в Україні // Право та інновації. – Випуск № (1 (29), 2024. – С. 35-39. DOI: 10.37772/2518-1718-2020-1(29)-5.
10. Кудин С., Федик М. Державна політика у сфері смарт-спеціалізації регіонів // Економіка та суспільство. – Випуск № 41, 2022. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-16.
11. Прасолова К., Данилишин Б. Основні детермінанти концепції смарт-спеціалізації регіонів // Економіка та суспільство. – Випуск № 46, 2022. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-73.
12. Стратегування смарт-спеціалізації регіонів: європейський досвід та його адаптація в Україні: монографія / В.І.Ляшенко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2024. Режим доступу: <https://iie.org.ua/monografiyi/strateguvannia-smart-spetsializatsii-krain-ta-rehioniv-ievropejskij-vumir>.
13. Олешко А.А., Шацька З.Я., Ровнягін О.В. Смарт-спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки // Ефективна економіка. – Випуск № 5, 2022. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10286>.
14. Брославський В. Особливості становлення і розвитку смарт спеціалізації у вітчизняній економіці: теоретико-прикладний аспект // Економіка та суспільство. – Випуск № 73, 2025. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-73-15.
15. Грига В.Ю. Зарубіжна практика впровадження «розумної спеціалізації» та можливості її застосування в Україні // Економіка і прогнозування. – Випуск № 2, 2019. – С.138-153. DOI: 10.15407/eip2019.02.138.

16. Rubel, O., Aghayev, A & Zhikhareva, A. Institutional-Cognitive And Nonlinear Scientific Fundamentals Of Innovative "Smart&Quot;-Specialization of the Maritime Economic Complex // *Economic Innovations* – Випуск № 23(2(79), 2021 – С. 140-151. DOI: 10.31520/ei.2021.23.2(79).
17. Кувіка Г., Черчик Л. Сфера гостинності України: теорія, методологія, стратегічні напрями відновлення конкурентоспроможності: монографія. – Луцьк: Вежа Друк, 2025. 324 с. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27736>.
18. Черчик Л.М., Хумарова Н.І. Інклюзивний розвиток рекреаційного природокористування: монографія. – Одеса: ДУ«ІРЕЕД НАНУ», 2022. 160 с.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021, March 03). On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030 (№179). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> [in Ukrainian].
2. Foray, D., David, P.A., Hall, B.H. (2011). Smart specialization. From academic idea to political instrument, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation (MTEI Working Paper, November). Lausanne: MTEI. Retrieved from: https://eml.berkeley.edu/~bhall/papers/ForayDavidHall11_smart_specialisation_MTEI-WP-2011-001.pdf.
3. Brych, V.Ia., Putsenteilo, P.R., Humeniuk, O.O., Hunko, S.I. (2021). Smart specialization in the system of innovative development of territories. *Innovatsiina ekonomika*, 7-8, 56-63. Retrieved from: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/855> [in Ukrainian].
4. Senchenko, V.V. (2023) "Smart specialization" - a conceptual model for the formation and development of regional innovation policy in Ukraine. *Naukovi perspektyvy*, 10(40), 482-497. DOI: 10.52058/2708-7530-2023-10(40)-482-497 [in Ukrainian].
5. Slynko, M.Yu. (2021) Regulatory basis for the implementation of smart specialization in the regions of Ukraine. Cherkasy. *Economic Bulletin of Cherkasy State Technological University*, 61. DOI: 10.24025/2306-4420.61.2021.236192 [in Ukrainian].
6. Patytska, Kh.O. (2019). Strategy of smart specialization in the context of ensuring the competitiveness of the region: a theoretical aspect. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7399> [in Ukrainian].
7. Yatsyuk, O.S. (2018) Smart specialization of regional development as an important direction for increasing its competitiveness and innovative activity. *Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series Economics and Management in the Oil and Gas Industry*, 2, 54-60 Retrieved from: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/7015> [in Ukrainian].
8. Storonyanska, I., Melnyk, M., & Leshchukh, I. (2020). Preconditions And Strategic Priorities For A Region's Smart Specialization. *Economy of Ukraine*, 63(4 (701), 39-55. DOI: 10.15407/economyukr.2020.04.039 [in Ukrainian].
9. Podrez-Riapolova, I. (2024). Application of The Innovative Smart Specializations Approach For Regional Development In Ukraine. *Law and innovations*, 1 (29), 35-39. DOI: 10.37772/2518-1718-2020-1(29)-5 [in Ukrainian].
10. Kudyn, S. Fedyk, M. (2022) State Policy In The Sphere Of Regional Smart Specialization. *Economy and society*, 41. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-16 [in Ukrainian].
11. Prasolova, K., Danylyshyn, B. (2022). The main determinants of the concept of smart specialization of regions. *Economy and society*, 46. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-73 [in Ukrainian].
12. Lyashenko, V.I. (eds.) (2024). Strategizing smart specialization of regions: European experience and its adaptation in Ukraine. NAS of Ukraine, Kyiv. Retrieved from: <https://iie.org.ua/monografiyi/stratehuvannia-smart-spetsializatsii-krain-ta-rehioniv-ievropejskyj-vymir> [in Ukrainian].
13. Oleshko, A., Shatska, Z. and Rovnyagin, A. (2022). Smart specialization of Ukraine in the perspective of post-war economic recovery, *Efektivna ekonomika*, 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10286> [in Ukrainian].
14. Broslavskiy, V. (2025). Peculiarities Of Formation And Development Of Smart Specialization In The National Economy: Theoretical And Applied Aspect. *Economy and society*, 73. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-73-15 [in Ukrainian].
15. Hryha, V.Iu. (2019). Foreign practice of implementing "smart specialization" and the possibility of its application in Ukraine. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 2, 138-153. DOI: 10.15407/eip2019.02.138 [in Ukrainian].
16. Rubel, O., Aghayev, A & Zhikhareva, A. (2021). Institutional-Cognitive And Nonlinear Scientific Fundamentals Of Innovative "Smart&Quot;-Specialization of the Maritime Economic Complex. *Economic Innovations*, 23(2(79), 140-151. DOI: 10.31520/ei.2021.23.2(79).140-151 [in Ukrainian].

17. Kuvika, H., & Cherchyk, L. (2025). The hospitality sector of Ukraine: Theory, methodology, strategic directions for restoring competitiveness (Monograph). Vezha-Druk. Retrieved from: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27736> [in Ukrainian].
18. Cherchyk, L.M., & Khumarova, N.I. (2022). Inclusive development of recreational nature management (Monograph). State Institution "Institute of Market and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Черчик Л.М. Проекти смарт-спеціалізації як інструменти забезпечення конкурентоспроможності курортного регіону / Л.М. Черчик, Н.І. Хумарова // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2025. – № 3 (79). – С. 167-176. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/167.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2025.17. DOI: 10.5281/zenodo.16764285.

Reference a Journal Article:

Cherchyk L.M. Smart Specialization Projects as Tools for Ensuring the Competitiveness of the Resort Region / L.M. Cherchyk, N.I. Khumarova // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2025. – № 3 (79). – P. 167-176. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/167.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2025.17. DOI: 10.5281/zenodo.16764285.

This is an open access journal and all published articles are licensed under aCreative Commons "Attribution" 4.0.